

Застосування заходів безпеки у кримінальному провадженні

Сенченко Надія Миколаївна,

к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права та правосуддя

Чернігівського національного
технологічного університету

Для запобігання злочинності та ефективної боротьби з нею, невід'ємним елементом є забезпечення безпеки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності. Інститут забезпечення безпеки осіб, особливо у кримінальному провадженні, відіграє важливу роль для реалізації невід'ємних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема ст. 3 Конституції України закріпила положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найважливішою соціальною цінністю [1]. Обов'язок захисту людини, як найвищої соціальної цінності покладений на державу.

Потреба у праві на безпеку є основною і домінуючою, значно сильнішою, ніж потреба в незалежності й самореалізації. ... Серед прав людини, право на безпеку посідає особливе місце, тому що обумовлює всі інші права. Право людини на безпеку – це найперше найважливіше право людини, бо від нього залежать усі інші права. Про це свідчить увесь досвід людства, накопичений протягом історії. Це право по своїй суті становить основу всіх прав. Володіння ним є передумовою здійснення інших прав людини і громадянина [5, с.123]

Дуже часто під час кримінального провадження виникають ситуації, коли особа прагне сприяти (допомагати) у проведенні досудового розслідування або під час судового розгляду справи, але через страх, викликаний погрозами чи іншими незаконними діями боїться стати жертвою нового злочину чи прагне уберегти своїх близьких від такого. Саме тому і виникає потреба у забезпеченні безпеки учасників кримінального процесу.

В ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 (далі - Закон) надається визначення поняття забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, - це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [2].

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну [2]. Проте існують випадки, коли заходи безпеки застосовуються і до членів сім'ї чи близьких родичів особи, у разі наявності загрози заподіяння шкоди їм, для впливу на конкретну особу.

Важливу, навіть провідну роль у забезпеченні безпеки мають відігравати правоохоронні органи, особливо органи прокуратури. М. Капетюк зазначає, що здійснюючи свої повноваження на етапі досудового розслідування у формі процесуального керівництва, прокурори мають слідкувати за тим, щоб слідчі органи суворо додержувались вимог, що містяться в законодавчих та інших нормативно-правових актах держави. Щоб слідчий одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, в обов'язковому порядку перевірів таку заяву та в строк не більше ніж три доби, а в невідкладних випадках - і негайно має бути прийнято рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки, про що повинна бути внесена мотивована постанова. [4, с.128]

Закон визначає такі заходи забезпечення безпеки як: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших

переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; з) закритий судовий розгляд та інші заходи безпеки. [2]

Дискусійним є питання видачі зброї та інших трамбувальних засобів особа, щодо яких застосовуються засоби безпеки. О. Гогусь зазначає, що це неприпустимо з таких причин: вони цими засобами можуть травмувати або себе або сторонніх осіб, або стати жертвою нападу з метою заволодіння цими засобами. А найголовніше – особа, яка не має навичок поводження зі зброєю чи спеціальним засобом, не завжди зможе скористатись нею для свого захисту. Тут спрацьовують як фактори підготовки, так і психологічні фактори. ... І зовсім інша річ, - щодо осіб, які беруть участь у оперативно-розшуковій діяльності. Для них серед заходів забезпечення безпеки, слід передбачити і такий, як видача зброї (з попереднім навчанням правилам поводження з нею) [3, с.72]

Водночас, у цілому, для дієвого забезпечення безпеки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності у кримінальних справах є необхідними не лише правові. А й психологічні, пропагандистські, виховні, організаційні та інші заходи з тим, щоб не суб'єкти судочинства боялись незаконного впливу, а самі потенційні правопорушники утримувались від незаконних дій усвідомлюючи невідворотність юридичної відповідальності за таке діяння [3, с.73]. Саме дієвість таких заходів, які не є заходами державного примусу свідчитиме про високий рівень правосвідомості та культури українського суспільства.

Відповідно до Закону відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом. А тому розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які прийняли рішення про ці заходи, або особами, які їх здійснюють, тягне за собою дисциплінарну

відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, - кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством [2].

Пори те, що питання забезпечення заходів безпеки учасників кримінального судочинства регулюється Кримінальним процесуальним кодексом, у ньому містяться лише окремі положення про такі заходи, чи осіб щодо яких вони можуть бути застосовані. У п.5 ст.56 КПК, наприклад передбачено, що потерпілий за наявності відповідних підстав має право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та життя. Також загалом питання забезпечення безпеки свідка вирішує 1 п.8 ст.66 КПК, що свідок має право заявляти клопотання у випадках передбачених законом. Аналогічна позиція законодавця закріплена і в п.4 ст.68, п.7 ст.69, п.6 ст. 71 КПК, відповідно, щодо перекладача, експерта, спеціаліста [4, с.129]

Таким чином, незважаючи на наявність спеціального закону, який регламентує порядок і умови застосування заходів безпеки, необхідно доповнити КПК загальними положеннями про застосування заходів безпеки, як це було зроблено в КПК 1960 року, для того щоб пересічний громадянин мав змогу самостійно ознайомитись зі змістом таких заходів, не звертаючись при цьому до інших законів та підзаконних нормативно-правових актів. А також на практиці слід більше уваги звертати на застосування виховних, психологічних та інших заходів для підвищення правової свідомості кожної людини, що б забезпечило у майбутньому зниження злочинності, а тому зменшило б необхідність у застосуванні правових заходів забезпечення безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України від від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-ХІІ (Редакція

станом на 25.01.2015)//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12

3. Гогусь О. Державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал – 2011 №1 – с.71-75

4. Капетюк М. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні. Історико-правовий часопис, 2013 №2, с.126-130

5. Шаблистый В. Безпека людини як показник її щастя (кримінально-правовий вимір) Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал – 2013 №4(2) – с.122-126